

KRÓNIKA

ZACHAR JÓZSEF

AZ OSZTRÁK ÉS A MAGYAR HADTÖRTÉNESEK NEMZETI BIZOTTSÁGÁNAK ELSŐ EGYÜTTES ELNÖKSÉGI ÜLÉSE ÉS TUDOMÁNYOS ESZMECSERÉJE

Baden és Szombathely, 1991. szeptember 20—21.

Az örvendetesen fejlődő osztrák és magyar hadtörténelmi kapcsolatok jegyében került sor — a két országbeli kutatókat koordináló intézmények vezetőinek találkozóit követően immár —, a Nemzetközi Hadtörténelmi Bizottságban való szoros együttműködésen túl, az Osztrák és a Magyar Hadtörténészek Nemzeti Bizottságának első közvetlen kapcsolatfelvételére.

A határ menti találkozó jelleggel megtartott kétnapos rendezvényen osztrák részről Dr. *Johann-Christoph Freiherr von Allmayer-Beck* udvari tanácsos, a Heeresgeschichtliches Museum ny. igazgatója, elnök, Dr. *Manfried Rauchensteiner* egyetemi docens, kormánytanácsos, a Hadtörténelmi Szolgálat vezetője, főtítkár, Dr. *Leopold Auer* c. egyetemi tanár, levéltári főtanácsos, a Házi, Udvari és Állami Levéltár osztályvezetője, Dr. *Peter Broucek* levéltári főtanácsos, a Hadilevéltár osztályvezetője, Dr. *Wolfgang Etschmann* tanácsos, a Hadtörténelmi Szolgálat tudományos főmunkatársa, Dr. *Lothar Höbelt*, a Bécsi Egyetem adjunktusa, Dr. *Robert Koch*, az Österreichisches Ost- und Südost-Europa-Institut tudományos főmunkatársa, Dr. *Erwin A. Schmidl* tanácsos, a Hadtörténelmi Szolgálat tudományos főmunkatársa, Dr. *Arnold Suppan* egyetemi docens, az Österreichisches Ost- und Südost-Europa-Institut igazgatója, Dr. *Otto Friedrich Winter* professzor, udvari tanácsos, a Hadilevéltár ny. igazgatója vett részt, míg a magyar felet Dr. *Rázsó Gyula* professzor, a történelemtudomány kandidátusa, a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum főigazgatója, elnök, Dr. *Zachar József* honvéd alezredes, a történelemtudomány kandidátusa, az Osztrák Hadilevéltár mellett működő Állandó Magyar Levéltári Kirendeltség

vezetője, főtítkár, Dr. *Bona Gábor* honvéd alezredes, a történelemtudomány kandidátusa, az Osztrák Hadilevéltár mellett működő Állandó Magyar Levéltári Kirendeltség vezető-helyettese, Dr. *Szakály Sándor*, a történelemtudomány kandidátusa, a Hadtörténelmi Intézet osztályvezetője, Dr. *Vargyai Gyula*, a történelemtudomány doktora, az ELTE BTK Történelmi Segédtudományok Tanszékének egyetemi tanára képviselte.

Az első napon a találkozó helyszíne a Bécs melletti Baden volt, ahol az 1. páncélgránátos hadosztály Martinek laktanyája adott otthont a tanácskozásnak. Az 1991. szeptember 20-i délelőtti első ülésen elsőként a két elnök közvetlen hangvétellel bemutatta a tudományos eszmecszerén résztvevő kollégákat, majd felvázolta a saját Nemzeti Bizottság által az alapítástól eddig megtett utat. Szembeszökő azonosságként vált világossá a résztvevők számára, hogy a hadtörténelmi kutatás nem korlátozódik az osztrák Hadtörténelmi Szolgálat, illetve a magyar Hadtörténelmi Intézet és Múzeum tudományos munkatársainak tevékenységére, más intézményekben azonban egy-egy kolléga eléggé elszigetelten tevékenykedik. Különösen a vidékieknek a fővárosi rendezvényekbe való bevonása ütközik nehézségekbe időpontegyeztetési, utazási gondok stb. miatt.

A bizottsági étellel kapcsolatos tapasztalatok kötetlen megvitására a tiszti étkezdében elfogyasztott katonás ebéd nyújtott lehetőséget. Ehhez csatlakozva az 1. páncélgránátos hadosztály törzsfőnöke átadta a szolgálatilag távollévő hadosztályparancsnoknak a tanácskozás résztvevőjéhez intézett baráti üdvözlését, majd szokatlanul őszinte hangvétellű tájékoztatást adott a had-

osztálynak az Osztrák Szövetségi Hadseregben elfoglalt helyéről, feladatairól, szervezéséről, felszereltségéről, sikereiről és napi gondjairól.

A szeptember 20-i délutáni ülés napirendjén a két országbeli hadtörténeti irodalomnak a második világháború óta megtett útja szerepelt. Osztrák részről a középkori kutatási témákról, jelentősebb publikációkról *Leopold Auer*, míg az új- és legújabbkori vonatkozásokról *Peter Broucek* számolt be. Magyar részről a honfoglalástól Mohácsig tartó korszakkal kapcsolatosan *Rázsó Gyula*, az ezt követően az 1848/49-es szabadságharcig terjedő korszakokra vonatkozóan *Zachar József*, magáról a szabadságharcról historiográfiai szempontból *Bona Gábor*, az első világháború befejezéséig terjedő időszak kutatásairól és publikációjáról *Vargyai Gyula*, a két világháború közti időre és a második világháborúra vonatkozóan *Szakály Sándor*, míg a második világháború utáni fejlődéssel kapcsolatosan ismét *Vargyai Gyula* tartott kiselőadást. E rendkívüli hasznos eszmecsere után különösen az tette lehetővé, hogy az egyes korszakok kutatói a legközvetlenebb módon tudták ábrázolni a hozzájuk közel álló kutatási problémák szakirodalmi jelentőségét. A földrajzi közelséget kihasználva az osztrák fél nem elégedett meg a szóbeli ismertetéssel, hanem a legfontosabb kézikönyvtárat jelentő hazai publikációkat magával is hozta és bemutatta a jelenlevő magyar kollégáknak.

A kutatási problematika megvitatására újjólág nagyszerű lehetőséget nyújtott a hivatalos vitát követően a közeli Köttingbrunn községbeli Ernst Riegler Szőlészethen rendezett munkavacsora. Az azonos korszakkal foglalkozó osztrák és magyar kutatók rendkívül hasznos párbeszédet folytathattak az őket leginkább foglalkoztató kérdésekről, ennek során pedig megismerhették partnereik kutatási eredményeit, véleményét más kollégák munkáiról, és tájékozódhattak az aktuális kutatási témákban is.

1991. szeptember 21-én reggel az osztrák és magyar résztvevők felkerekedtek Badenből és útnak indultak Szombathelyre, ahol a Savaria Gépesített Dandár vendégeiként a helyi Helyőrségi Klub épületében folytatták tanácskozásukat.

A szeptember 21-i délelőtti ülés té-

mája „Az 1956-os magyarországi forradalom és szabadságharc, mint a közös történelem része” volt. Bevezetőben *Rázsó Gyula* szólt a rendszerváltással megnyílt kutatási lehetőségekről, ismertette „Az 1956-os Magyar Forradalom Történetét Kutató Intézet” 1989-es létesítését, az azóta ebben az intézetben folyó kutatómunkák irányát és eredményeit. Ezt követően *Zachar József* adott elő két, a Hadtörténelmi Intézetben, illetve a Hadtörténelmi Levéltárban elkészült referátumot. Az egyikben *Dr. Horváth Miklós* honvéd alezredes, tudományos főmunkatárs a fegyveres harc kutatásának helyzetéről számolt be. Hangsúlyozta, hogy a rendszerváltozás előtt a források a kutatás számára hozzáférhetetlenek voltak, a hazai művek pedig eleve mind az „ellenforradalom” prekoncepció igazolásának a jegyében íródtak. Az emigrációban megszületett művek is, sajnálatos módon, döntően a források hiányában, legfeljebb az oral history módszerét alkalmazva láthatnak napvilágot. E körülményre tekintettel a hadtörténelmi feltárómunkát teljesen előlről kell elkezdeni. A rendszerváltozás bekövetkezése óta csak arra nyílt mód, hogy a kutatók felmérjék feladataikat és feltárják a feldolgozandó forrásállagokat. Ezt követően a referátum részletesen megfogalmazta a Hadtörténelmi Intézetben kidolgozott kutatási feladattervet, és hasonló konkrét módon beszámolt a már eddig végzett anyagfeltáró és anyaggyűjtő munkáról. Csatlakozó írásos anyagában *Markó György* honvéd őrnagy a Hadtörténelmi Levéltárban őrzött, 1956-ra vonatkozó forrásegységeket ismertette. Miközben hangsúlyozta alapvető irategyüttesek hiányát, kiemelte a katonai bírósági iratok, a kortárs különgyűjtemények, így a retrospektív beszámolók gyűjteménye, a korabeli sajtógyűjtemény és végül egy mindeddig nem hasznosított 1957-es összegző leírásgyűjtemény, létének fontosságát és a kutatásba való elsődleges bevonásának szükségességét.

Osztrák részről e témakörben ugyan csak két referátum hangzott el. Elsőnek *Manfried Rauchensteiner* a felszabadított külügyminisztériumi iratok elsődleges feltárása alapján kerek képet adott az 1956-os magyarországi forradalom és szabadságharc nemzetközi visszhangjának ausztriai lecsapódásáról. Ezt követően ismertette az örökös semlegesség kinyilatkoztatásának teherátel-

vel sújtott, alig egy évvel korábban helyreállított Osztrák Szövetségi Köztársaság kényes helyzetét a négyhatalmi megállapodás aláíró hatalmaival, elsődlegesen a Szovjetunióval és az Egyesült Államokkal szemben. Rátérve a sorozatos légtérsértésekre, sőt szárazföldi határsértésekre, az osztrák kormány óvatos diplomáciai lépéseit mutatta be. Rámutatott a mindvégig minden döntést meghatározó aggodalomra, hogy a magyarországi események következtében osztrákellenes szovjet agresszió követhet be, amelynek következményei beláthatatlanok voltak, de magukban foglalták az újólagos fegyveres megszállás rémét is Ausztria keleti területeit illetően.

Wolfgang Etschmann az 1956-os magyarországi forradalom és szabadságharc ausztriai belpolitikai, elsődlegesen pedig honvédelmi következményeivel foglalkozott csatlakozó előadásában. A szükséges katonai ellenintézkedésekkel kapcsolatos nehézségek sorában kiemelte, hogy alig három hónappal a magyarországi válság kirobbanását megelőzően szervezték meg az osztrák Honvédelmi Minisztériumot, a felállítani tervezett légierő és három szárazföldi hadtest az alárendelt csapatokkal még csupán születőben volt, még folytak a viták a szükséges diszlokációról, az első újoncok pedig mindössze október 13-án vonultak be. Ezt követően az előadó bemutatta, hogy ilyen körülmények között milyen módon sikerült az osztrák keleti határ biztosítása, a szovjet határsértések kiküszöbölése, végül pedig a hatalmas menekülő magyar tömegek felfogása, ezekből a fegyveresek kiszűrése, lefegyverzése.

Az elhangzott előadások után ebéd-szünet következett. A szombathelyi Helyőrségi Klub éttermében közösen elfogyasztott ebéd lehetőséget adott az azonnal felmerült kérdések első formában felvetésére, megvitatására.

Valójában az igazi „kutatói tapasztalatszerése” az 1956-os forradalom és szabadságharc vonatkozásában a szeptember 21-i délutáni ülésen került sor. Ebben valamennyi osztrák és magyar résztvevő véleményét nyilvánította, felvette kérdéseit, kifejtette nézeteit. A vi-

ták középpontjában a következő kérdések álltak: a fegyveres harc jellegének megítélése, a katonai elit magatartása a népfelkelés és a szovjet intervenció időszakában, a forradalmi erők hírszerzési tájékozottsága a szovjet szándékokat illetően, a tömeges lakosságmene-külés háttere, az osztrák diplomáciai lépések egyeztetése a Magyarországgal szomszédos többi országgal, a szovjet és az amerikai légtérsértések különböző osztrák megítélésének háttere, osztrák reakálás magyar határsértések esetében, fegyveres és fegyvertelen határsértők tettének osztrák megítélése. Számos további vitakérdés felvetésén túl az osztrák fél, minden megértésének hangsúlyozása mellett is, egyfajta értetlenséggel fogadta, hogy a rendszerváltozás óta valójában még semmilyen rész kérdésben sincs új tudományos eredmény a magyar hadtörténetkutatásban az 1956-os magyar forradalom és szabadságharc vonatkozásában. Mindenesetre a téma fontosságára tekintettel a tanácskozás egyhangú határozatot hozott, hogy e kérdéskört a következő évbéli újabb együttes elnökségi ülés és tudományos eszmecsere napirendjére tűzi.

Az osztrák és magyar hadtörténetek baráti konzultációinak folytatására lehetőséget nyújtott még a negyedik ülést követő közös kirándulás Jákra. A műemlék templom bemutatása korábbi közös hadtörténelmi témák felvetésére is lehetőséget nyújtott. Különösen élénk eszmecsere bontakozott ki az oszmán-ellenes háborúkkal és a nyugat-magyarországi térségek ezekben játszott szerepével kapcsolatban.

Az Osztrák és a Magyar Hadtörténet-szek Nemzeti Bizottságának első együttes elnökségi ülése és tudományos eszmecsereje a szombathelyi Helyőrségi Klub éttermében adott díszvacsorával zárult. Ezen megjelent a házigazda Savaria Gépesített Dandár parancsnoka és baráti hangú tájékoztatóban mutatta be egységének a Magyar Honvédségben elfoglalt helyét, feladatkörét, szervezését, felszereltségét, hagyományait és napi feladatait. Befejezésül a két elnök, *Johann-Christoph Freiherr von Allmayer-Beck* és *Rázsó Gyula* méltatta a két-napos tanácskozássorozat jelentőségét.